

KNJIŽEVNA POROČILA

SLOVENSKA DELA

Alojzij Gradnik: De profundis. Ljubljana, 1926. Založba «Jug».

Navedena pesniška zbirka je spričo današnje, kvalitativno ubožne slovenske pesniške produkcije pozitiven dogodek, ki ga odlikuje močan tvorni izraz in pa resničnost pesnikovega odnošaja do predmetov svojega tvornega doživetja.

Preden govorim o knjigi sami, bi rad podčrtal dejstvo, ki je za Gradnikovo ustvarjanje značilno in bo gotovo zmirom merodajno pri spoznavanju in razmišljanju o njegovem delu. Zrasel je med nami s svojimi tremi knjigami v pesnika, čigar pesmi venča blesk umetnosti in jih radi tega uvršča med duhovne zaklade našega naroda. Zrasel je skupno z duhovi naše moderne, vendar tako močno različen od njih, ne z ozirom na silo ali pa trezno obsežene duhovne pridobitve, pač pa po temeljih svojega notranjega življenja sploh. Vsi naši iz moderne so rasli nekako iz iste žive zemlje, iz istih tradicij, dočim je Gradnik ves drug, od drugod, iz sveta, ki ravno tako spada k naši domačiji in ki se je šele pričel uveljavljati v našem kulturnem organizmu kot topla kri, sposobna, da hrani in utriplje s celoto in da soopaja semena bodočnosti. Gradnik je v literaturi doslej eden najmočnejših duhov iz tega sveta, oblitega od toplote in jasnosti juga, toda zamaknjenega v mehko, zabrisano in mračnejše duhovno snovanje naše, med gore in sanje sprostrte zemlje. Pa to so le njega zunanji znaki. Naloga podrobnejšega študija bo, da razodene njegovo strukturo in obraz, ki se mi zdi za slovensko kulturo posebno v kulturno-historičnem in filozofsko-religioznem zmislu izredno zanimiv in važen. Gradnik sam čuti jasno svoje temelje in svojo smer in poskuša tej svoji predstavi orisati lice:

Italsko solnce vlil si v moje žile,
kri favnov in asiškega berača
in Aretina in Giordana Bruna.

In si dodal še mračni srd Peruna,
upornost sužnja, krutost osvajača
in Črtomira kri in Bogomile.

Ta pesniška podoba se oslanja na globoko kulturno-historično resnico, ki ima svoj neposreden delež pri formulaciji svetovnega nazora in izrazu oblikovalnih sil.

Alojzij Gradnik je vrstnik naše moderne, kakor ona sodoben. To se pravi, noseč v svojem srcu duha sodobnega evropskega človeka. Po svojih miselnih in čustvenih zaključkih, po svoji sposobnosti gledanja in odgovarjanja na vse podobe z nevidnega sveta pa je krenil precej v drugo smer od Cankarja, recimo, ali Župančiča, pri čemer je nemalo odločala zgoraj omenjena dediščina iz njegove ožje domovine. Sodoben človek iz preloma stoletja stoji sredi življenja kakor pogreznjen v noč, s širokimi obzorji razuma in z bolečino v srcu, bolj pripravljen, da se z nejevero, dvomom in grenkobo v duši

truden zruši zemlji v naročje, kakor pa, da bi se oziral po temah neba za novo lučjo, novo vero. Svet okrog njega mu je na srcu predvsem kot žrtev brezglave usode, zato veljajo tudi vsi iskani zakoni in resnice v prvi vrsti človeški družbi, pehajoči se v peklu zdanjih dni za svojo bedno srečo. Skrivnost tega človeka je v Gradniku živa; prekvašena s sokovi vsega bitja pa nam je rodila intenzivnega, iz živega srca pojočega pevca bolečine in smrti. Tako zamaknjen v ta zadnji blede fantom še ni bil pri nas nihče po Prešernu. In radi tega je zanimivo, kako pogrešajo Gradnikove besede žara ljubezni, lastnega srcem, ki niso poznala volje po čisto predmetni, recimo, materijelni sreči. Pomanjkanje tega nečesa, obče človeškega mi razkriva Gradnikovo lice zmirom na zemlji, zagledano v predmete, a ne v njih višje vzročnosti. Njegova sreča ali vsaj vse ono, po čemur so posegale njegove roke, je bila slast, užitek, je bila sreča mesa, sreča določenega bitja, ki jo je zamislilo le v okviru samega sebe. In zaradi tega se zdi, ko poveljuje smrt, da govori po izgubljeni bitki, človek, ki ga je premagal svet a ne obratno. Njegove pesmi in posebno tiste, kjer je umetniški zanos najmočnejši, so izpoved osebnosti, v svoji akciji in reakciji popolnoma podrejene svetu svojih čutnih nagonov. Vse tisto, kar je v »Padajočih zvezdah« sijalo skoro v »onstranski gloriiji«, se razkriva v zadnji knjigi kot kraljestvo mesa (v ekscentričnem zmislu), takrat še polno mlade moči in žče, sedaj pa utrujeno in razočarano nad vsem, kar je kdaj prej vabilo. Solnce čutnega blaženstva ga ne drami, sladkost izziva v živcih občutek grenkobe, favn, ki pa je preveč presvetljenec in preveč nejeveren razumnik, da bi se spokoril, se z bolnim prezirom odvrča od življenja. V dnu bitja nekje se stekajo iz vsega doživetega kaplje gnusa in žolča, ki jih komaj prikriva svetu plašč hladne resignacije. Skrivile se usta v trd molk proti vsemu, kar je človeškega, da ne bodo nikdar molila in nikdar odpuščala, ker so se že priučila pogovoru z bitjem onstran groba. To bitje ni sreča, to je le življenje, ki je bilo in ga ne bo nikdar več, tudi ono po zunanji obliki določeno in v smrti za zmirom izbrisano s sveta; ta zagrobni glas je meso, ki ga žge še ena sama iskra slasti — pogubna vešča na poti iz življenja v noč, v brezno razpadanja, v nič. V pogovoru s takimi prividi je v srcu mráz in okrog in okrog nad glavo stražijo ledeni svodi čisto snovne samote, kamor ne seže ne sočutje in ne bratstvo od zunaj. In Gradnik je sam z vso svojo bolečino in brezupnostjo, za visokimi okni ponosa pristrčen le še proti deblu svojega rodu in proti predmetnemu licu svoje zemlje.

Ustvarjajoča moč zbirke »De profundis« sicer ne doseza prve zbirke, pač pa visoko prekaša knjigo »Pot bolesti«, ki sem jo svojčas nazval prehodno knjigo v Gradnikovem pesniškem razvoju. Tam je v pesnikovo doživljanje posegla misel — morda, da bi nadomestila, česar ni bilo v ustvarjajočem organizmu, bržkone pa, da bi zgradila človeku trdnejša tla pod nogami v tem zdanjem, vidnem svetu. Radi tega so pesmi od takrat pogrešale tistega ognja resničnosti, ki v podzavesti užiga ritmu in prisposobi znamenje iz srca iztrganega življenja. V zadnji zbirki je Gradnik sebi zvestejši, zato je oblikovanje intenzivnejše in definitivno razkriva obseg tvornih sposobnosti. Tam, kjer je Gradnik strogo oseben (kar tudi je po svoji naturi), ne razmišljujoč, pač pa živeča kri in nagon, vsepovsod tam je pesem resnična in neposredna, dočim so se pa njegova doživetja patrijotičnega značaja (mislim politično stran) sama izločila iz njegove poezije in imajo kvečjemu pomen za dnevni list. Omenil bi obenem še to, da je na marsikaterih mestih ritem okoren,

izrazna sredstva spominjajo na prozo in je škoda, da ta nečistost v ustvarjanju stalno spremlja Gradnika od prve knjige do sedaj, znak bogvedi česa, kar pogreša njegova individualnost in kar ji stavi neželjene meje na poti do pesniške kristalizacije.

Ferdo Kozak.

Vladimir Levstik: Pravica kladiva. Povest. Izdala in založila Vodnikova družba v Ljubljani. 1926. 144 str.

Vladimir Levstik, ki se je v svojih spisih vedno rad vračal k perečim vprašanjem našega narodnega življenja, si je tudi tokrat izbral snov, ki sega globoko v to sfero in jo zvezal z dogodki svetovne vojne. Tudi danes, ko leži ta usodna doba v svojih rezultatih pred nami, bo težko doseči soglasnost v presojanju našega takratnega udejstvovanja. Krivda na tem leži pač v izidu te dobe. Kot velik krasen cilj je stala pred očmi mladine — vsi smo bili takrat primerno mladi — zedinjena domovina; a velik del naše javnosti se je odločil za cilje, ki so se morali dozdevati pod takratnim vidikom realnejši; ta tabor si je obetal od podrobnega in skrbnega dela rešitev za Slovence v okviru zgodovinskih meja. Izkazalo se je, da je imela mladina pravilnejši, ostrejši čut za razvoj bodočnosti — kako bi pač moglo biti drugače! — dočim si je stavila konservativna stranka nevzdržen cilj. Vsem pa je usoda končno prilila grenke kaplje v čašo radosti: nova domovina je združila pod svojim okriljem le del našega rodu, dočim je pahnila ostale v neizvestno bodočnost. Vse to deluje v našem organizmu kakor otrov in onemogoča jasn pogled in trezno sodbo. Tudi pričujoča povest, prežeta s silnim patosom jugoslovanskega nacionalizma, je dokaz za globoko razburkanost naše javne zavesti. Ker sega ta problem do mozga našega življenja, je bilo priporočljivo, da bi zgradil pisatelj, ki piše o tej stvari, svojo povest na vsestransko zgodovinski dejstvenosti, da poda plastično igro socialnih in družabnih gonilnih sil, da pretehta previdno njih pro in contra, prej nego izreče svojo sodbo. Ob takem postopku mogoče nasprotnika ne bo prepričal o opravičenosti svojega naziranja; a tudi ta mu ne bo odrekal priznanja. Strankarska ustavovernost in narodni patos sta vrlini, ki dičita poedinca bolj kot državljana nego kot umetnika. Umetnik se v svojih delih ne obrača na ožji krog onih, ki prisegajo ž njim na izvestne programe, temveč na »občinstvo«; vsako človeško prizadevanje, ki ima svoj *raison d'être*, mora najti v umetniku svojega umevajočega tolmača. Nezabranjeno mu je pa, da tudi on kot stranka razodene svoje poglede na zgodovino, da nam pove, kako umeva on nje zakonitost in ritmiko.

«Pravica kladiva» je samo povest in ne roman, epopeja; zato nam more nuditi le majhen odlomek, le epizodo iz one znamenite dobe. Svetovna vojna, ki hrumi zunaj, meče svoje odsevke v zakotno vas Ravne, pozorišče povesti, ki ga zapusti avtor samo enkrat, ko spremlja svojega junaka na njegovi najžalostnejši poti. Borba idej, ki pretresa našo domovino, najde v tem pozorišču svoje odmeve; borba med jugoslovansko in avstrijsko zamislijo, ki se bije drugod, po žariščih omike z ostrojtjo in trdovratnostjo, zajame v svoj vrtinec tudi Ravence in zadobi tukaj, kakor je usoda velikih pokretov na majhnih odrih, groteskne poteze. A tako slikanje idiličnih odnosov z ozadjem velikih svetovnih dogodkov spada med dobro poznane artistske »prijemke«; nas zanima najprej, kako si je zamislil in zasnoval pisatelj kulturno zgodovinsko podlago, iz katere so se mu razvili prikazani dogodki. Kako je umel ponazorovati v tem preprostem ambijentu, kjer nastopajo kot junaki le župnik s kmeti, one gonilne socialne in kulturne sile, ki so končno rodile klic po »Jugoslaviji«, po »narodni svobodi«. Da je slovensko vprašanje v svojem